

לא נהרג על הגניבה והגזילה אלא על המכירה לאחר הגניבה (ר"ן)

גונב איש ומכרו

פתחא דסוגיא

המצוה שלא לגנוב נפש דכתיב לא תגנבו בין גדול, בין קטן בין זכר, בין נקבה ואפילו בן יומו, רק שנדע שכלו לו חדשיו, ואפילו עבד משוחרר קרינן ביה מאחיו, אך מי שחציו עבד וחציו בן חורין חכמים פוטרים ממיתה אבל לאו איכא, הגונב בנו או אחיו או בעל הבית שגנב אחד מבני ביתו, הסמוכים על שלחנו, ומלמד תינוקות שגנב אחד מן הלומדים לפניו פטור ואינו חייב עד שיוציאו מדרשותיו וישתמש בו וימכרם לאחרים שאינן קרובים לגנב, והשימוש אפילו אין בו שוה פרוטה (ספר מצוות קטן מצוה רס"ג).

ביאורא דתלמודא

רבי יהודה אומר עד שיכניסנו לרשותו – משום דכתיב ונמצא בידו (תוספות). וישתמש בו – תשמיש שיש בו שוה פרוטה. ותנא קמא מחייב אפילו בתשמיש שהוא פחות משוה פרוטה, והלכה כתנא קמא (דע"ב). תשמיש זה שאנו מצדיקין בחיובו לא סוף דבר תשמיש גדול, אלא אף בפחות משוה פרוטה, אפילו נשען עליו או סמך בו, ואפילו היה הגנב ישן בשעה זו שקבל התשמיש ממנו, כגון שכסהו הגנוב או שעשה לו איזה תשמיש בתוך שנתו של גונב (מאירי). הגונב את בנו – ורק קטן (תפארת ישראל). טעמייהו דרבנן דפטר, דכתיב ונמצא בידו, וקרא יתירא הוא, דהא כתיב כי ימצא איש, אלא למדרש מינה פרט לזה שהוא מצוי. והלכה כחכמים (דע"ב). תלמוד לומר וגנב איש – שהגנב איש ולא אשה, וקרא קמא דלא קפיד הגנב למהוי איש דכתיב נפש, הלכך אין לי אלא איש שגנב בין איש בין אשה, דהיכא דגנב הוי איש, כתוב גונב נפש ואשה שגנבה איש דכתיב וגונב איש וגונב אפילו אשה גונבת משמע (רש"י). ומת הגנב ההוא מכל מקום – מכל מקום, וההוא דרשינן לה בספרי למעוטי גונב עבד (רש"י). מכרו ועדיין ישנו ברשותו פטור – ברשות הגנב עצמו, שעדיין לא הכניסו גנב ברשותו (רש"י). הגונב

בנו – או כל שמצוי אצלו פטור, ורבינו דנקט אחיו הקטן משום דכן הוא מנהג העולם באחים לימצא הקטן אצל הגדול כמו שביארנו (הלכה למשה). אמר קרא כי ימצא פרט למצוי – כגון רב הגונב א' מתלמידיו, ויוסף כיון דהוא משתכח גבייהו לא הו מתחייב עליה מיתה (מגיד משרים מטות). אמר ליה אנא מונמצא בידו קאמינא – דקאי אנגנב ומשמע שפיר ונמצא פרט למצוי כב, אבל מכי ימצא ליכא למילף מידי, דעל כרחך אגופא דעובדא קאי כאלו כתיב כי יהיה איש גונב נפש (תורת חיים). הני מיקרי דרדקי ומתנו רבנן כמצויין בידן דמו – התלמידים מצויין תמיד בבית הרב, ואם גנב הרב אחד מתלמידיו ומכרו, אינו נהרג (רש"י). ופטירי – הא דבעינן בגונב נפשות שימכרנו, היינו רק כדי לחייבו מיתה, אבל בלאו עובר אף בלא מכירה. ברם נראה דאם גנבו אביו וליכא ונמצא בידו דהרי מצוי בידו, אינו עובר אפילו על לאו (שו"ת להורות נתן ח"ד סימן קכ"ה).

ליקוטא דתלמודא

שנו רבותינו (סנהדרין פ"א מ"א) גבי איסור גניבת נפש:

הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו, רבי יהודה אומר עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו, שנאמר והתעמר בו ומכרו. הגונב את בנו, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה מחייב, וחכמים פוטרי.

ואמרו חכמינו (סנהדרין פה:) בדיני גניבת נפש:

תנו רבנן כי ימצא איש גנב נפש מאחיו, אין לי אלא איש שגנב, אשה מניין, תלמוד לומר וגנב איש. אין לי אלא איש שגנב, בין אשה ובין איש, ואשה שגנבה איש, אשה שגנבה אשה מניין, תלמוד לומר ומת הגנב ההוא מכל מקום. תניא אידך כי ימצא איש גנב נפש מאחיו, אחד הגונב את האיש, ואחד הגונב את האשה, ואחד גר ואחד עבד משוחרר וקטן חייב. גנבו ולא מכרו, מכרו ועדיין ישנו ברשותו פטור. מכרו לאביו או לאחיו, או לאחד מן הקרובים חייב.

עוד שנינו (סנהדרין פו.) גבי גניבת בנו:

הגונב בנו. מאי טעמא דרבנן אמר אב"י דאמר קרא כי ימצא פרט למצוי. אמר ליה רב פפא לאב"י אלא מעתה, כי ימצא איש שכב עם אשה בעלת בעל, הכי נמי כי ימצא פרט למצוי, כגון של בית פלוני דשכיחן גבייהו, הכי נמי דפטירי, אמר ליה אנא מונמצא בידו קאמינא. אמר רבא הלכך, הני מיקרי דרדקי ומתנו רבנן כמצויין בידן דמו, ופטירי.

אור תורה

לא תגנבו וְלֹא תִכְחֹשׁוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ. (ויקרא יט א)

כִּי יִמְצָא אִישׁ גִּנֵּב נֶפֶשׁ מֵאֲחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמָכְרוֹ וּמֵת הַגֵּנֵב הַהוּא וּבִעֲרָתָהּ הָרֹעַ מִקִּרְבָּהּ. (דברים כד ז)

וְגַב אִישׁ וּמָכְרוֹ וְנִמְצָא בְּיָדוֹ מוֹת יוֹמָת. (שמות כא טז)

האידנא אליבא דשמעתא

גונב איש ולא מכרו

אמרו ז"ל (סנהדרין פה:): דאינו חייב מיתה עד שיגנוב אותה, יעשה בו עבודה, וימכור אותה. ובסוגיין נחלקו גבי גונב נפש האם נילף מלא תגנוב או מלא ימכרו ממכרת עבד. ויש להסתפק מהו עיקר האיסור האם ההוצאה מרשות והכנסתו לרשות הגונב, או המכירה לעבדות. ובחינוך (מצוה ל"ו) מנה את האיסור של גניבת נפש ללאו אחד, אבל הרמב"ם (ספר המצוות לאו רמ"ג) כתב דלאו דגניבת נפש ילפינן מקרא דלא תגנוב, והאזהרה למכירה ילפינן מקרא דלא ימכרו ממכרת עבד, וז"ל הנצרך לעניינו: 'המצוה הרנ"ח היא שהזהירנו שלא למכור עבד עברי כמו שיימכרו העבדים. וזאת האזהרה כוללת בלא ספק אזהרה לגונב נפש מישאל כשיימכרו בחזקת שהוא עבד כנעני, ויהי עובר בלא ספק על אמרו יתעלה לא ימכרו ממכרת עבד'. ע"כ. והנה לדבריו לא יעבור על איסור גניבה עד שימכור ולא זה תלוי בלאו אחד.

המחזיק אדם בכוח נגד דעתו

כתב הרמב"ן (שמות כ"א ט"ז): דהגונב נפש מתחייב אם הגביהו אפילו בביתו וכדין גנב ממון, וז"ל: 'והענין ללמד שדינו כדין שאר הגנבים בממון, שאם טבח ומכר ברשות הבעלים פטור, ואם הגביהו או שהוציאו מרשות הבעלים חייב, וכן זה צריך שיביא זה הנגנב לרשותו'. ע"כ. אמנם התוספות (סנהדרין פה: ד"ה עד שיכניסנו) הסתפק בדין זה. ובשול"ת זרע אברהם (סימן כ"ב) כתב דאינו חייב עד שיעשה בו קנין מלאכה, וז"ל: 'והנה בהא דאינו חייב בגונב נפש עד שישתמש בו. נראה דבאמת אין נתפס בו שום קנין ובשלמא בכל גנב קונה אותו לאונסין, ועיין תוס' ב"ק ריש הגזול ומאכיל דכל גנב יש בו קנין כל דהו דיכול לקנותו בשינוי מעשה עיין שם, אבל בגונב נפש אינו חייב עד שיעשה בו קנין כמבואר בסנהדרין ולענין מה קונה אותו'.

לקיחת ילד מאחד ההורים בכוח

כתב הרמב"ם (הלכות גניבה פ"ט ה"א) שכל הגונב נפש אדם עובר בלא תעשה שנאמר לא תגנוב. ובמתניתין בסוגיין אמרו דהגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו, עוד אמרו ז"ל בסוגיין דהגונב את בנו רבי ישמעאל מחייב וחכמים פוטרין, ובגמרא אמרו מאי טעמא דרבנן אמר אביי דאמר קרא כי ימצא פרט למצוי, אמר ליה אנא מונמצא בידו קאמינא,

עומקא דסוגיא

א. עיין בשיטה מקובצת בתשובות (סימן ל"ט) שחילק בין גזול נפש כגון התוקף באחד מישראל לפני אחיו ונשתמש בו ומכרו דליכא בו חיוב מיתה, לבין גונב נפש דחיבו במיתה. ועיין עוד בביאור לספר המצוות לרס"ג (לא תעשה צ"א) שכתב שיש לומר דהחיוב מיתה הוא לא דוקא בגנבה, והוא הדין גזלה. ועיין בחידושי הר"ן בסוגיין שכתב שלא נהרג לא על הגניבה

אמר רבא הלכך הני מקרי דרדקי ומתנו רבנן כמצויין בידן דמו ופטירי. והנה גבי האב והאם שנתגרשו כתב בשו"ע (אהע"ז סימן פ"ב ס"ז) בשאלה בידי מי צריך להיות מוחזק הילד, וז"ל הנצרך לעניינו: 'שלמו חדשיו וגמלתו, אם רצתה המגורשת שיהיה בנה אצלה, אין מפרישין אותו ממנה עד שיהיה בן שש שנים גמורות, אלא כופין את אביו ונותן לו מזונות והוא אצל אמו, ואחר ו' שנים יש לאב לומר אם אינו אצלי לא אתן לו מזונות. והבת אצל אמה לעולם, ואפילו לאחר ו'. הגה: ודוקא שנראה לבית דין שטוב לבת להיות עם אמה, אבל אם נראה להם שטוב לה יותר לישב עם בית אביה, אין האם יכולה לכופ שיהיה עמה. מתה האם, אין אם אמה יכולה לכופ שיהיו הבנים עמה'. ובכחאי גונא יש לדון האם נקרא זה שמצוי הבן אצל האב, וכתב בבאר שבע (שם סק"ז) דכיון דאפילו היכי דהולד אצל אמו יכול האב לחנכו לפעמים כשיבוא אצלו עיין שם. ונקרא שמצוי אצלו. והנה כבר כתב בזרע אברהם (סי' י"ד אות ח') דבעליו של הנגנב הוא רק הוא בעצמו. ויש לדון גבי האם אם אחד מההורים לוקח הבן מאביו או אמו בניגוד לרצונו או בניגוד לרצון מי שמחזיק בו, האם דבר זה נחשב כגונב נפשות. וזה ברור דאיסור גניבה הוא אף בכל דהוא ואף אם גונב רק למיקט וכמו שכתב בשו"ע (הו"מ סימן שמ"ח ס"א). ובשול"ת להורות נתן (ח"ד סימן קכ"ה) האריך בנידון זה, וז"ל הנצרך לעניינו: 'זה שמחזיק בן או בת חבירו בביתו בעל כרחו של אביו נמצא שמונע מאביו מלעשות מצוות מוטלות עליו, ועיין תשובות הרשד"ם (אהע"ז סימן קכ"ג) במגורשת שיש לה בן פחות מבן שש שהבן היא אצלה, מכל מקום אין האם יכולה להוציא את הבן לעיר אחרת, דכי יעלה על הדעת שלא יהיה לאדם אלא אותו בן יחיד ורך הוא אצלו, ונפשו קשורה בנפשו, והיה בראותו כי אין הנער ומת אביו מצרתו'. ע"כ. וכן כתב במשנת אברהם (על הסמ"ג מצוה קנ"ד אות ב), וז"ל הנצרך לעניינו: 'לתכופות אנו רואים זוג שנולד להם ילד, ואחר כך מתפרד, ושהאב מתרגז על האם משום שלקחה ממנו חפצים, והאב לוקח את התינוק, עד שהאם של התינוק נותנת להאב מה שתובע ממנה. ועל זה יוצא לזה אמרו חכמים שאין כאן דין של גניבת נפש להתחייב מיתה, הגם שיש כאן גניבת נפש וגם מכירה, כי במה שהאשה מתפשרת עם האב או עם אח הנ"ל הם מדווחים ועשו פרקמטיא על ידי גניבת נפש'.

ולא על הגזילה, אלא על המכירה שלאחר הגניבה, ובגניבה לחודה הוא דמחייב מלקות. ועיין עוד במנחת חינוך (מצוה ל"ו אות ט"ו) שכתב דצריך להתרות בו בשעת מכירה ולא בשעת גניבה. ועיין עוד בחזון איש (בבא קמא סימן י"ט אות א) שביאר מחלוקת האמוראים האם גניבה אתחלתא דמכירה היא או לא.

המחזיק בן חבירו בביתו מונע מאביו לעשות מצוות המוטלות עליו

(מהרשד"ם)

מראי מקומות

- א. סנהדרין פ"א מ"א
- ב. סנהדרין פה:
- ג. סנהדרין פו.
- ד. ספר החינוך מצוה ל"ו
- ה. ספר המצוות להרמב"ם לאו רמ"ג
- ו. רמב"ן שמות כ"א ט"ז
- ז. סנהדרין פה: תור"ה עד שיכניסנו
- ח. שו"ת זרע אברהם סימן כ"ב
- ט. רמב"ם הלכות גניבה פ"ט ה"א
- י. שולחן ערוך אהע"ז סימן פ"ב ס"ז
- יא. באר שבע שם סק"ז
- יב. זרע אברהם סימן י"ד אות ח'
- יג. שולחן ערוך חו"מ סימן שמ"ח ס"א
- יד. שו"ת להורות נתן ח"ד סימן קכ"ה
- טו. שו"ת הרשד"ם אהע"ז סימן קכ"ג
- טז. משנת אברהם על הסמ"ג מצוה קנ"ד אות ב
- יז. שו"ת שיטה מקובצת סימן ל"ט
- יח. ביאור לספר המצוות לרס"ג לא תעשה צ"א
- יט. מנחת חינוך מצוה ל"ו אות ט"ו
- כ. חזון איש בבא קמא סימן י"ט אות א